

Solberg, Hedda Elise

Norsk identitet

Inkludering og ekskludering, fra vikingtid til
dagens samfunn.

Bacheloroppgave i Sosialantropologi (SANT2900)

Veileder: Dahl-Jørgensen, Carla

Mai 2024

Solberg, Hedda Elise

Norsk identitet

Inkludering og ekskludering, fra vikingtid til dagens samfunn.

Bacheloroppgave i Sosialantropologi (SANT2900)
Veileder: Dahl-Jørgensen, Carla
Mai 2024

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for sosialantropologi

Kunnskap for en bedre verden

Innholdsfortegnelse

Innledning: Skål for “norsk drikkekultur”	2
Empiri, teori og metodisk grunnlag	2
Historisk bakgrunn: utviklingen av alkoholens rolle i det Norske samfunnet	3
Sosial tilhørighet og ekskludering: Vel Integrering i det “norske”	6
Nyere tids tanke om alkoholens historiske rolle: Alkohol som “norskhet”	8
I den sosiale situasjonen: Overvåkning og vaner som selv kontroll under ritualer	9
Norm og praksis: Den usynlige makten	11
Det er Norsk “Kultur”: Entitet gjennom prosesser	12
Avslutning: Alkoholens “spritende” rolle	14
Referanseliste:	16

Innledning: Skål for “norsk drikkekultur”

I en politisk ladd VG artikkel kalt: “Jonas Gahr Støre refser norsk drikkekultur”, hevder Støre at den såkalte norske “drikkekulturen” er en viktig del av det norske sosiale livet. I dette tilfellet kritiserer han hvordan alkoholavhold fører med seg at folk må unnskyldes seg for å ikke drikke, og at vedkommende må forklare for seg at avholdet deres ikke nødvendigvis var fordi de “kjedet seg”. Han mener deretter at det norske alkoholforbruket er knyttet til en norsk "nytelses kultur", og at denne kulturen virker negativt på produktivitet og til tider sosiale samhold. Han mener dermed at dette krever en endring i holdninger og praksiser knyttet til alkohol, da det er et økende samfunnsproblem knyttet til sosialt press og helseproblemer (Johnsen, 2015).

Det er klart at dette fortsatt er et relevant spørsmål, som blir dratt frem av statsministeren i denne artikkelen. Flere opplever det som Støre påpeker i hans intervju. Altså at de blir stemplet for å ikke ville ta del i dette, og at det dermed må være noe “galt”. Det er snakk om en såkalt “norsk drikkekultur”, som en del av det å være “norsk” (Johnsen, 2015). Spørsmålet blir da, om dette er en utfordring for det sosiale i form av tilhørighet i det såkalte “norske”, og videre hvordan dette påvirker de som faller utenfor disse normene. Det kan sies å være skapt en ide om hva det normale innebærer innenfor dette. Men det kan nødvendigvis ikke finnes en normal eller en “norskhet” uten en ide om hva dette innebærer. Problemstillingen blir da: *Hvordan spiller alkohol en rolle i ideen om “det norske” og hvordan har det bidratt til inkludering og ekskludering i diverse sosiale settinger og ritualer gjennom tidene?*

Oppgaven vil ta for seg alkoholens sosiale rolle i det norske samfunnet, som en del av tilhørighet samt ekskludering. Dette gjennom å utforske den historiske bakgrunnen til alkohol fra dets første skildring til dets rolle i nyere tid. Deretter skal alkoholens påvirkning på det sosiale utforskes, også i form av hvordan dette påvirker de som velger å ikke drikke. For så å vende tilbake til ideen om “norskhet” og populærkulturens fremvisning av hva dette er. Deler av det sosiale aspektet blir videre diskutert i form av hvordan vi i stor grad selvkorrigerer oss i form av det normale. Dette vil bli belyst og knyttes sammen med ideer om norm og det såkalte normale. Til sist vil teksten forsøke å trekke linjer ut ifra disse ideene, for å belyse problemstillingen.

Empiri, teori og metodisk grunnlag

Denne teksten skal ta for seg alkoholens rolle i det norske samfunnet. Dette gjennom en kvalitativ tilnærming basert på teori og refleksjon. Jeg ønsker med dette å utforske alkoholens

rolle i forhold til inkludering og ekskludering i diverse sosiale settinger og ritualer. Empirien i denne teksten er hovedsakelig basert på tidsskriftsartikler og fagbøker, hovedsakelig innenfor antropologi og sosiologi. Disse gir innsikt i teorier som er relevant for dette tema, da blant annet: *“invented tradition”* (Hobsbawm et al, 2012), *sosial rolle, hverdagsorden, inntrykksskontroll* (Goffman, 1992), *usynlig makt*, (Foucault) samt ideer om form og kultur (Ingold, 2000). Dette blir brukt gjennom teksten for å utforske ulike dimensjoner, som meg vs deg, samt sosiale normer og verdier i samfunnet, og hvordan vi er med på å gjenskape ideen om norskhet gjennom sosiale handlinger.

Gjennom en historisk forankring av alkoholens betydning, søker jeg i oppgaven å belyse at det har vært en historisk endring og dermed at kulturen ikke nødvendigvis er statisk. Ved å gi svar på dette kan det åpne øynene til ting vi tar for gitt, samt åpne opp for nye spørsmål rundt tema. Jeg ønsker å erkjenne at det er en viss begrensning i oppgaven, ettersom det er et komplekst fenomen som ikke nødvendigvis er like svart på hvitt som fremstilt av teoretikere, da det finnes variasjoner innad i dette fenomenet. Likevel belyser oppgaven noe av kompleksiteten.

Historisk bakgrunn: utviklingen av alkoholens rolle i det Norske samfunnet

Den første beskrivelsen av alkoholbruk i norden stammer fra år 100, av Tacitus I boken "Germanien". I denne boken blir Germanerne beskrevet som et folk med enkle matvaner, som drakk dag og natt (Hauge, 1996). Han observerte at dette var et folk som ofte var beruset mens de utførte sitt arbeid, og de var alltid berettiget til kamp. Diskusjoner tok plass rundt drikkebordet og krangler oppsto ofte mellom de berusede, som sjeldent endte med bare ord. Det kan diskuteres hvor troverdig denne kilden er, men beskrivelser ligner senere forklaringer av gilde-tradisjonen. Som vi finner forklaringer av i den eldste norske lovgivning fra rundt år 1000 (Hauge, 1996). Gildet er antatt å ha oppstått på landsbygden i norsk førkristen tid. Gildet var stedet hvor blant annet viktige politiske valg ble tatt. Det var ifølge Øiern anslått som viktig kulturelt, og en måte å skape fellesskap og følgere på. Det var også en måte å markere rang og status på, med å kunne servere denne alkoholen (Øiern, 2000, s.22-23). Dette var også i et gammelnorsk samfunn, hvor skriftspråket var forbeholdt fåtallet, dermed ble avtaler inngått muntlig, da ofte på disse Gildene (Hauge, 1996). Dens funksjon kunne også være religiøs, økonomisk og rettslig. Drikkelag var i stor grad en viktig arena for integrasjon og samhandling i samfunnet. Det å være "ølfør", altså evnen til å tåle alkohol var en viktig del av markeringen av, og ritualer knyttet til overgangen fra gutt til mann. Det var med som en markering av makt

og status (Øiern, 2000). Øl var langt mer vanlig enn mjød, som fremstilles som "vikingdrikken" i senere populærkultur (Nordlund, 1996, s.4).

Opp gjennom middelalderen nådde ølforbruket nye høyder i Europa, og ble ifølge Nelson i større grad en del av det daglige kostholdet, som ble drukket sammen med de forskjellige måltidene. Hvorfor var dette tilfellet? Noen av grunnene til dette kan være økte ressurser, bedre teknologi, samt næringen ølen gir. Kunnskapen vi har om dette er hovedsakelig nedskrevet av munkene på denne tiden (Nelson, 2005, s.7). Ølen ble vanligere i blant annet Danmark, men i de fattige danske provinsene som var Norge, var øl forbeholdt spesielle anledninger og høytider. Det ble da ofte drukket i store mengder og over flere dager, i motsetning til små mengder med jevne mellomrom. Øl var et gode som ikke skulle kastes bort, og når en først drakk, skulle det merkes. Ifølge Nordlund har den typiske "nordiske" drikkemåten til dels opphav i disse periodene, samt vikingtiden. Da hardt arbeid og harde forhold, førte med seg et økt arbeid og nøysomhet som i stor grad var en forutsetning for å overleve i disse nordiske områdene (Nordlund, 1996, s.4). Drikking var også sosialt og en plass for å øke ens sosiale krets. Når de da drakk, drakk de ofte og mye (Øiern, 2000). Som kan sies å minne til dels om alkoholens rolle i vikingtiden (Øiern, 2000). På slutten av middelalderen kan vi se en viss endring, da øl gradvis mister sin betydning i forhold til blant annet mannlig status. Samtidig forsvant gildet gradvis, og det ble innført et mer sentralisert styresett, som i stor grad endret sosiale og økonomiske strukturer (Hauge, 1996).

Brennevin ble fra 1600 tallet mer og mer populært på grunnlag av bedre effekt og holdbarhet. Det ble over 100 år senere lagt begrensninger på produksjonen av brennevin, og senere tilfeller forbud mot produksjon i nesten 50 år, frem til 1816. Norge blir i samme periode sekularisert, og religionen får en mindre og mindre rolle i samfunnet. Frigjort fra religiøse overhoder, tar staten over i større grad. Etter 1814 ble det mer liberale regler for brennevinsproduksjon, og forbruket økte betydelig. Samt at vin og øl ble importert til Norge (Nordlund, 1996, s.4). Med den økte konsumeringen, ble det en endring i folks oppfatning av alkohol. "Drikkevondet", en negativ oppfatning av alkohol, ble mer utbredt, som igjen ble forsterket i perioder med høy konsumering. Selv om dette ikke var en del av flertallets mening, ble tanken videre spredt blant folk (Fuglum, 1972). På grunnlag av dette satte staten restriksjoner, samt skatter og avgifter på produksjon og konsumering slik at forbruket skulle gå ned (Nordlund, 1996, s.4). Det er antagelig at tradisjonen med hjemmebrenning kommer fra denne tiden, da det ikke ble strengt nok regulert og det var populært å brygge eget. Spesielt på landet, da dette var et billigere og bedre alternativ for de fleste. Da de hadde ressursene selv, og de slapp unna statens skatter og

avgifter på alkohol. Så en kan stille spørsmål til om statistikken for konsumering fra denne tiden stemmer (Nordlund, 1996, s.4). Flere enn tidligere ønsket delvis forbud mot brennevin, og de alkohol-historiske linjene viser at abstinens-lag ble vanligere (Fuglum, 1972). Dette viser til motstand og endring i synet av alkohol og det kan sies å dannes to grupper, de som er for og de som er mot konsumeringen. Noe som kan ha hatt medvirkning på de sosiale kretsene og ritualene rundt denne tiden.

Frem mot andre verdenskrig var det økende forbruk, for så at forbruket sank drastisk etter krigen. I 1993 var det på sitt registrerte laveste (Nordlund, 1996, s.4). Alkoholen blir sjeldnere brukt, men tjener enda som en markør innen høytider, fest og til hygge. Hos flertallet av befolkningen blir diverse aspekter som kvaliteten og hyggen rundt alkohol, da viktigere enn selve alkoholeffekten (Nordlund, 1996, s.11). Det er estimert at omtrent 90% av den voksne befolkningen drikker alkohol iblant, og at omtrent 10% av denne andelen drikker halvparten av all alkoholen (Nordlund, 1996, s.11). Dette varierer med faktorer som kjønn, inntekt, alder, utdanning og demografisk ståsted (Nordlund, 1996, s. 9). Negative konsekvenser av drikking får mer oppmerksomhet enn tidligere, noe som kan være medvirker i denne variasjonen av mengder konsumert, som igjen varierer med kjønn, alder og diverse andre faktorer (Kvaavik et al, 2018, s.18)

Dagens norske samfunn har til dels like trekk med det vi så for 30 år siden, men ser man på FHI sin statistikk ser man en gradvis økning i alkohol konsumert (Kvaavik et al, 2018, s.15). Regulering av blant annet eksponering i form av reklame, samt muligheten for å få hjelp til rehabilitering, er tiltak, samt lovverk som er innført med et ønske om å forebygge skadelig bruk av alkohol (Kvaavik et al, 2018, s 53). Da blant annet staten, har et ønske om å forebygge dette, ettersom det virker skadelig på personers helse og da også samfunnet som helhet (Foucault, 2002). Likevel har alkoholen fortsatt en sentral rolle i mange forskjellige sosiale kontekster og viktige overgangsritualer i en persons liv. Dette kan variere fra russetid, festing, fadderuke, jobb og andre tilfeller (Reinås, 2012). Drikking tar plass i mange forskjellige arenaer, og er i stor grad akseptert så lenge en ikke blir overstadig beruset (Reinås, 2012). Det er også i større grad akseptert å velge å ikke drikke, og folk kjenner i stor grad til de negative aspektene ved beruselse. Det er mer forventet at det skal nytes når det drikkes, men ikke nødvendigvis til en stuper, da dette kan ses på som negativt (Reinås, 2012).

Sosial tilhørighet og ekskludering: Vel Integrasjon i det "norske"

Som i mange andre samfunn, er drikking i norsk sammenheng hovedsakelig en sosial aktivitet. Der man som regel samles med sine mest troverdige, og i stor grad med folk innen den samme "klassen" eller "gruppen" (Bojovic, 2022). Drikking kan også ha relevans for ens tilhørighet og posisjon i samfunnet. I en studie utført av Blå Kors, viser de at over halvparten av unge i alderen 18-25, mener at de som ikke drikker blir utelatt fra sosiale situasjoner/ritualer (Baklien, 2023, s. 4). Dette er også relevant i norsk arbeidsliv med julebord, lønningspils og andre sosiale sammenkomster. Deltakerne i denne undersøkelsen følte en forventning til at en skal drikke i slike arrangementer, og følte dette var nødvendig for tilhørighet. En stor andel av arbeidsgivere mente at alkohol hadde en positiv påvirkning på integrering og sosiale relasjoner i det norske arbeidslivet (Baklien, 2023, s.4). Dette blant andre ting, er en av grunnene til at mange arbeidsgivere velger å investere i slike arrangementer (Baklien, 2023, s. 2). Dette kan sies å komme fra et ønske om teambuilding på den spesifikke arbeidsplassen. Mange av de ansatte opplever at de blir sendt på blant annet kurs og sosiale sammenkomster, hvor drikking ofte kommer inn som en slags belønning på slutten, hvor de sosiale øyeblikkene tar plass. Alkohol kan dermed virke som en slags belønning og en nødvendighet for å skape sosiale forhold. (Kahlbom, 2012, s 19-30). Det føles for mange som en viktig del av det sosiale. Kahlbom (2012) har i sin rapport snakket med en rekke ansatte. I dette tilfellet intervjuer han en rekke muslimske menn. Flere av de sier at de ikke drikker til vanlig men: "når en sitter med kollegaer kan en tillate seg en øl, jeg gjør det kun for å ha det morro med andre" -norsk somalisk mann, 35 år (Kahlbom, 2012, s. 47). En annen norsk-pakistansk mann på 52 år, deler at han føler nordmenn blir glad dersom han deler en pils med dem. Dersom han valgte å si nei, følte han at avstanden mellom dem ble mye større. "De setter pris på at du integrerer deg" (Kahlbom, 2012, s. 48). Denne "Norskheten", gjøres gjennom sosiale relasjoner og ritualer. Denne teksten vil definere *ritualer*, etter Victor Turner sin definisjon av ritualer: seremonielle og formelle handlinger som følger et sett regler som utføres i en sosial kontekst. Ritualer er i dette med på å forsterke sosiale relasjoner og felles identitet (Turner, 1995, s. 96). Dette en del av *social ties*, altså de sosiale forholdene som er grunnleggende. I dette tilfellet i arbeidslivet, og som samfunnet er bygget opp av (Tilly, 2005). De som da velger å ikke delta på disse arrangementene, kan ende opp med å ikke bli invitert til andre arrangement, og dermed slite mer med integrering og tilhørighet (Foucault, 2022). Denne utbredelsen av alkohol i sosiale settinger, forklares av arbeidsgivere blant annet som at alkoholen gjør situasjonen mer avslappende, og dermed fungerer det som et sosialt lim (Baklien, 2023, s.4) Det sosiale limet er med på å binde og skape felleskap rundt de som velger å delta i disse ritualene, men

ødelegger samtidig for de som velger å ikke drikke (Baklien, 2023, s.4). Dette kan ligne dynamikken i “*invented traditions*”, hvor etableringen av en “normal” praksis og felles identitet, bidrar til både fellesskap og ekskludering, noe en kommer tilbake til senere i teksten (Hobsbawm et al, 2012). Dette kan sies å være del av å skape et skille mellom "vi" og "de" i arbeidsmiljøet og i andre sosiale situasjoner. Da “de” som ikke deltar i disse ritualene i større grad føler seg ekskluderte og blir sjeldnere promotert. Altså er det mulig å si at alkohol har en relativt direkte påvirkning på ens status i samfunnet og ens gruppetilhørighet (Baklien, 2023, s.4).

Selv mordet av Durkheim (2000), viser at mangel på gruppetilhørighet fører til sårbarhet. I sin studie fant Durkheim at fellesskapskultur var relevant i forhold til selvmord. Protestanter hadde et høyere selvmordsrate enn katolikkene, dette på grunnlag av at protestanter i mindre grad danner fellesskap blant seg. Selv om det er en rekke andre faktorer som påvirker, og selvmord er en brutal sammenligning. Kan studiet vise viktigheten av sosial tilhørighet. Sett i lyset av alkohol og tilhørighet, kan en si at alkohol er viktig for dannelse av sosiale bånd i mange jobb- og rituelle settinger (Durkheim, 2000). I disse situasjonene kan ensomme personer ty til alkohol som en måte å takle ensomheten på, og oppleve sosial stigmatisering på bakgrunn av overkonsumering av alkoholen igjen (Goffman, 1992). Han forklarer altså selvmordet som en reaksjon på mangel av integrering i samfunnet. Selv om selvmord er den ekstreme enden av denne saken, er det noen felles trekk med hans teori og temaet om alkohol og tilhørighet. Videre definerer Durkheim *samfunnet* som: summen av tro og tenkemåter som former folk uten at de selv er klar over det. Da blant annet de oppfordrende normene om å ha alkohol på sosiale sammenkomster for integrering og sosialisering. Men samtidig at overkonsumeringen av alkohol bidrar til ekskludering. Det er en slags dobbeltsidighet med disse *sosiale fakta*, altså diverse normer og verdier, og strukturer som aktørene i dette tilfellet er underlagt (Durkheim, 2000).

Videre kan en snakke om en persons *sosiale rolle*. Dette blir definert som utøvelsen av de rettigheter og plikter som er knyttet til en bestemt status, som eksempelvis: venn eller kollega (Goffman, 1992, s.23). Dette er avhengig av hvilken situasjon vi er i. Det kan også inngå i samme kulisser, normer og verdier, bare at de har forskjellige “plikter” knyttet til seg. Eksempelvis når en er på kontoret til hverdags og utfører arbeidet en er forventet, samt avholder de pliktene knyttet til dette. I motsetning til kontorarealet under julebord, da blir det plutselig mer akseptert å oppføre seg mer spontant og snakke med hvem som helst om det meste, da alkohol blir involvert (Goffman, 1992). Kategorier for hva som er rett og galt er noe vi trenger

for å gi mening til verden og som også er dynamisk. Det er en viss forventning til hva som skal gjøres i visse scener. Det er da ifølge Goffman, deltakernes oppgave å opprettholde og beskytte disse forventningene. Dette er skjørt og vi liker ikke at noe bryter med hva vi tenker er “hverdagsorden”. Vi prøver å unngå pinlighet både for oss selv og for den mulige personen som pinligheten angår. Som i dette tilfellet kan være personen som avslår alkohol på fest. Ettersom det er forventning til at det inngår og er en del av det å ha det moro. Vi lager et inntrykk av personen som kan være negativt, eksempelvis at personen unngår “norske” ritualer og/eller moro og sosialisering (Goffman, 1992). Slik som det tidligere eksempelet i innledningen fra Støre (Johnsen, 2015). Eventuelt positivt opposisjonell, men likevel deltagende (Goffman, 1992). Bildet er avhengig av hvordan personen selv ser på alkohol/ritualer og dens signifikans.

Gjennom prinsipper som *samme slag* blir det gjort krav på likeverd gjennom å fremstå som like foran sine samhandlingspartnere. Noe vi kan se i eksempelet til Kahlbom (2012), da disse deltakerne ikke drikker til vanlig, men ønsker å delta og ikke skape konflikt. Ved at de fremstår som like, er det med på en følelse av fred og ro, noe som kan omtales som en sentral kulturell verdi i mange samfunn, som nordmenn er godt kjent for. Man bidrar altså ikke til å fremheve ulikheter i blant annet interesser, og man unngår ifølge Lien enda en konflikt med det “normale” og det “norske”. Dersom vi unngår å samhandle med de som ikke følger disse standardene, bidrar det til en forskjelliggjøring og en slags hierarkisering/ekskludering (Lien et al, 2001, s 17).

Nyere tids tanke om alkoholens historiske rolle: Alkohol som “norskhet”

Norsk virkelighet kan sies å romme enkeltmenneskers erfaring av likhet, selv om individers liv kan ha sine individuelle forskjeller. Lien mener i dette at likhet kan komme til uttrykk som kulturell verdi, og som et premiss for samhandling eller myte om nasjonal identitet. Dette springer ut fra en idé om at det finnes visse grunnleggende måter å organisere virkeligheten på (Lien et al, 2001, s 11). I dagens samfunn kan det sies at “kampen” om hva som er norskhet er blitt gjort mer eksplisitt. Flukt og migrasjon til Europa kan sies å være noen av grunnene til dette, samt globalisering som har skapt en trang for å definere felles verdier og tilhørighet (Løvgren, 2011). Det blir et skille mellom majoritet og minoritet, og det kan oppleves som nødvendig blant minoritetsgrupper å passe inn i disse ideene om “norskhet” for å bli godtatt av majoriteten (Bojovic et al, 2022, s. 195-208). Alkoholforbruk kan sees på som en rituell atferd som følger visse normer og regler. Dette foregår, defineres og formes i stor grad blant

majoritetsbefolkningen (Løvgren, 2011). Likhet består dermed av å forstå hva som foregår, og er en slags kode som må knekkes i denne sammenhengen (Lien et al, 2002, s 12) Likhet kan også sies å være av “*samme slag*”, da det kan forme våre verdier og kan derfor spille en rolle som premiss i den sosiale settingen (Lien et al, 2001, s 16-17).

Alkoholens fremtreden i populær media kan ses i et eksempel som er dratt opp av Skjoldli i hennes studie av dataspillet *Assasins Creed Valhalla*. Spillet påstår at det er en “historisk riktig fremstilling av vikinger”. I dette spillet har man en viss spillramme for hva en kan og ikke kan gjøre. Drikking er en sentral del av mange av de forskjellige episodene av spillet, etterfulgt av krig. Spillet inneholder også drikkekonkurranser som er høyt kjønnete (Skjoldli, 2023, s. 10-13). Selv om en ser like trekk med det som kan sies å være den tidligere virkeligheten, kan en argumentere for at det blir overdramatisert i denne populariserte fremstillingen, og det kan virke med i dannelsen av en vikingidentitet. Dette kan ses på som et eksempel av de populariserte fremstillinger av “norskhet” som kan være med å forme oppfatningen av hva det å være norsk vil si (Skjoldli, 2023).

Alkohol kan være med på å skape et skille mellom meg og deg og danne en felles identitet. Mange av praksisene vi har rundt alkohol kan sies å dele elementer av “*invented tradition*”. Et begrep tatt fra “the invention of tradition”. Begrepet blir definert som: praksiser, ritualer og symboler som virker rotet i fra gammel historie, men som egentlig har sitt opphav i nyere tid og er med på å styrke og legitimere en nasjonal identitet (Hobsbawm et al, 2012, s. 1). Der alkoholpraksiser, blant mye annet, kan bli sett på som å inneholde tradisjonelle/ historisk forankrede ideer om hva norskhet “har vært og er”. Blant annet kan det sies at ideen om de sterke vikingene og deres drikketradisjoner som “norskhet”, er delvis med på å styrke/ danne en nasjonal identitet. Dette selv om det kan hevdes at deres tradisjoner har en del ulikheter fra dagens drikketradisjoner. Som eksempelvis norsk drikkekultur, innen sosiale sammenhenger som en del av norsk kulturarv (Hobsbawm et al, 2012). Nasjonal identitet har aldri nødvendigvis vært fastslått, da “norskhet”/kultur er et dynamisk fenomen og mange praksiser er relativt nye (Løvgren, 2011).

I den sosiale situasjonen: Overvåkning og vaner som selv kontroll under ritualer

Etter Goffmans teori (Jacobsen et al, 2002), er den sosiale situasjonen et miljø av gjensidige overvåkningsmuligheter, hvor individet er tilgjengelig for alle de tilstedeværende sitt blikk og de for hans/hennes. Goffman bruker begrepet “samhandlingsordenen”, som beskriver den

sosiale situasjonen som unik og med egne ritualer (Jacobsen et al, 2002, s. 62-87). Synligheten har påvirkning på personens oppførsel på godt og vondt (Goffman 1992). Overvåkningen er med på å korrigere avvik, og på det viset bidrar det til tilhørighet. Men samtidig blir det vanskeligere for de som faller utenfor dette. Vi som individer ønsker å passe inn og dermed har vi en tendens til å utjevne oss etter de andre (Foucault, 2022). Det blir knyttet et slags handlingsrom for hva som er passende og upassende atferd i situasjonen. Disse uskrevne reglene påvirker individet gjennom forventninger. Dersom personen skulle valgt og ikke føye seg til disse reglene av diverse grunner, kan det påvirke tilhørighet (Jacobsen et al, 2002, s. 62-87).

I eksempelet til Bojovic (2022) opplever flere personer med krysskulturell bakgrunn, og eller religiøse grunnlag for avhold, at alkohol og ritualene knyttet til dette fungerer som en slags betingelse for “norskhet” og for å ta del i majoritetsfelleskapet (Bojovic et al, 2022, s. 195-208). Amina nevnte at hun selv drakk på bakgrunn av et ønske om å bli inkludert i majoritetssamfunnet (Bojovic et al, 2022, s.200). Personer som Amina i denne situasjonen, bruker en slags form for *inntrykkskontroll*, der aktørene bevisst forsøker å kontrollere inntrykket de ønsker å påføre andre (Goffman, 1992). Da i dette tilfellet, inntrykket av at en er “vel integrert” i majoritetssamfunnet (Foucault, 2022). Blant ungdommene i studien med flerkulturell bakgrunn, hadde flere en oppfatning av avholdenhet fra alkohol som en person som er kjedelig og “annerledes”. Selv om dette ikke nødvendigvis gjelder alle, opplever mange motstridende forventninger til sin bakgrunn. Samt at disse motstridende verdiene kan være med på å danne en stereotypi. Eksempelvis; Hanis sin bruk av hijab og spørsmålet hun mottok på jobbintervju. Spørsmålet var om hun kunne delta på julebord og drikke alkohol. Intervjueren kan da potensielt ha koblet hennes bruk av hijab som avholdenhet fra sosiale forventninger på bakgrunn av stereotypi, som noe som er med på å skille henne fra “oss”. Arbeidsgiveren dømte henne da som ikke passende i det sosiale samholdet (Bojovic et al, 2022, s. 200-201). Det skapes en form for norm for passende atferd, som her reproduseres. En kan bli direkte eller indirekte straffet dersom en ikke følger disse normene (Foucault, 2022). Hanis kan sies å oppleve en slags form for direkte straff av å ikke følge disse normene, da hun følte hennes hijab påvirket hennes mulighet til å få den jobben hun ønsket, samt hennes mulighet til å bli integrert (Bojovic et al, 2022, s. 195-208). Disse normene kommer tydeligere frem da minoritetsgrupper er inne i bildet, da arbeidsgiver tolket hijaben som en form for *meningsbærer*: altså noe som sier noe om hvem personen er og danner stereotypi rundt dette (Goffman, 1992). Det fungerer i enkelte tilfeller som et indre “*straffevesen*”. Avhengig av hvor hardt personen påvirkes og hvor lett personen lar seg påvirke, kan det være med på å endre personens vaner og oppførsel

bevisst eller ubevisst. Det fungerer da som en usynlig makt som setter press på individet gjennom ydmykelse (Foucault, 2022 s. 157-158).

En rekke norske institusjoner er etablert med idealer om likhet. Et eksempel er fordeling av ressurser innen helsevesenet. Dette angår også samfunnet som helhet og da også individet. Da det kan sies at individualitet har fått en større rolle som ideal. Subjektiv unikhhet står i dette tilfellet ikke i motsetning til prinsipper om likhet (Lien et al, 2001, s. 19). En hører ofte at nordmenn blir omtalt som selvstendige og individuelle, og det kan sies å være knyttet til ideen om å kunne være fri og unik. Kombinasjonen av disse verdikompleksene er avgjørende, og poenget her er å oppnå en balanse mellom de to (Lien et al, 2001, s 20). Identitet blir et slags knutepunkt mellom kulturelle prosesser og personlig læring. Selvet forutsetter likevel eksistensen av andre for å produsere en selv med (Sørhaug, 1996, s. 151-155). Styrkingen av bånd er avhengig av at inkludering i slike aktiviteter, dette fordrer ofte at en må være med i de alkoholrelaterte aktivitetene, som styrker sosiale bånd (Turner, 1995).

Norm og praksis: Den usynlige makten

Normer og praksiser rundt alkohol er ikke uformbare og konstante, selv om vi i stor grad tar de for gitt. Ved å forstå alkoholens historiske kontekst kan vi se hvordan noen av våre nåværende praksiser er formet av fortiden, og dermed påvirke og omskape ideene vi har rundt dem (Foucault, 2002). Disse maktdynamikkene kan være vanskelige å oppdage. Derfor må vi ifølge Foucault lete i fortiden etter nøkkelen for å forstå våre sosiale praksiser (Foucault, 2002 s.17). Dette kommer frem gjennom den *usynlige hånden*, altså den del av den sosiale ordenen som er med på formingen av en persons vilje uten at de selv er klar over det. Disse usynlige trådene en kan forestille seg at vi blir styrt av, lar seg vanskelig observere i samtiden og merkes kun indirekte på dens effekter, det er dermed lettere dersom en kan se effekten i etterkant. (Foucault, 2002, s.17). Dette blir også som tidligere nevnt lettere å se med minoritetsgrupper.

Man kan eksempelvis se dette med tanke på alkoholen og den grad den har endret rolle. Likevel er mange nordmenn med på å reprodusere mange av ideene rundt alkohol. Et eksempel på dette, er utestenging på grunnlag av et ønske om å ikke konsumere alkohol i en sosial setting. Noe som er tatt inn flere eksempler på tidligere. Dette er som regel ikke gjort med en bevisst tanke om å slå ned på avvik. Men er likevel med på å skape likhet og fjerne ting som noen i dette tilfellet "ikke liker". Personene som utestenger har i dette tilfellet internalisert hva som er normalt og "norsk", samt at personen holder individuelle sannheter om hva som er godt og riktig. Det gir grunnlag for at den utestengte blir behandlet annerledes. Videre blir dette

muligens internalisert av den som ble utestengt. Med andre ord, avvik straffes ubevisst og det bidrar til å opprettholde den sosiale ordenen samt likheten (Foucault, 2002). Det fungerer som sagt; som en *usynlig makt* som setter press på individet til å endre vaner gjennom ydmykelse (Foucault, 2022 s. 157-158).

Med begreper som “norm” og “normalitet” innføres det en makt som fungerer gjennom en form for teknologi. Gjennom normalisering, en type makt som overskrider staten og dens apparat. Norm fungerer som en gjennomsnittlig rettesnor (Eliassen, 2016, s.146). Denne makten kan som sagt tre i kraft, ved at vi velger å ikke inkludere denne personen i arbeidsplassen på grunn av dette, eller at vi velger å ikke bruke tid/snakke med denne personen på bakgrunn av dette. Likhet dreier seg etter Lien sin mening, ikke bare om direkte målbare forhold, men også om folks måte å erfare den sosiale virkeligheten på og måter å håndtere de på, ettersom forskjeller og likhet fremheves i møter mellom mennesker (Lien et al, 2001, s 11).

Det er Norsk “Kultur”: Entitet gjennom prosesser

Det finnes i forhold til Ingold sin teori, generelt sett to måter å se på kultur på. Den ene måten er å se på kultur som en fastsatt ting. Den andre måten er å se på kultur som noe vi gjør og som konstant tar form. Det er en viss tendens til å se på kultur som noe fastslått som en “norskhet”, men man kan også se på kultur som noe som tar form og mister form. Kultur kan tilpasse seg nye ideer og verdier, noe man kan se på denne historiske utviklingen. Det er ikke nødvendigvis slik at det bare finnes “en kultur”, og at denne kulturen fungerer som en ting som er entifisert, mener Ingold. Kulturen trenger ikke nødvendigvis å være som den er, fordi det er en slik form den har. Kulturen kan sies å være slik den er, fordi vi tar til oss ideer om hva norskhet er. For så å vise dette i form av våre handlinger. Kulturen kan på dette viset sies å ta plass her og nå, dersom vi slutter å spille på den, så forsvinner den (Ingold, 2000).

Tord Larsen tar for seg entifisering i en historisk kontekst, og poengterer at entiteter ikke bare er gitt, men blir til gjennom prosesser. De blir gradvis entiteter gjennom daglig praksis, det dannes som en form da det blir betraktet som en entitet. Dette er videre med på å forme vår oppfatning av verden eller i dette tilfellet av “norskhet” (Larsen, 2018, s. 265-305). Når vi knytter alkohol til begrepet om kultur, kan en si at vi på et vis entifiserer det, ettersom vi gir det en konkret form. Ser man på utviklingen av alkohol i det norske samfunnet kan man se at alkoholens rolle har endret seg i takt med samfunnets verdier. Våre oppfatninger og tanker rundt alkohol kan dermed endres (Ingold, 2000). Slik som den allerede har gjort med blant annet “drikkevondet” (Fuglum, 1972).

I lys av disse to teoriene, sammen med den tidligere definisjonen av ritualer (Turner, 1995, s. 96), kan en tilsi at ritualer er en viktig del av entifikeringen av kultur (Ingold, 2000). Ritualer som sagt, følger et sett regler og utføres i en sosial kontekst. Alkohol er i dette tilfellet med på å forsterke sosiale relasjoner og felles identitet, som igjen er med på å forme våre ideer om "norskhet". Jeg tenker at dette fungerer som en evig sirkel som er med på å reprodusere og forsterke seg selv. Da skapelsen av norskhet og det normale er tett sammenkoblet. Kulturens *tegntrafikk* det vil si: modeller av og for handling, som tolkes og formidles mellom individer og samfunn (Sørhaug, 1996, s. 14). Er tydelige i eksempelet fra blå kors; hvor det viser seg at over halvparten av unge i alderen 18-25, mente at dersom de ikke drakk, ble de utelatt fra sosiale situasjoner og ritualer (Baklien, 2023, s. 4). Disse *tegnene*, altså normene og forventningene de har knyttet til drikkekultur, utgjør en verden av mening som vi lever innenfor, og som konstant endrer seg gjennom veier vi lever innenfor dem. Den menneskelige kommunikasjonen og handlingen er ført av det vi kan uttrykke, men minst like mye det vi ikke kan uttrykke (Sørhaug, 1996, s 120-121).

Vi ser også lignende i forhold til Løvgren (2011) og Hobsbawm (2012) sine teorier. Da Løvgren poengterer at kultur aldri har vært fastslått og er et dynamisk fenomen, som i stor grad er formet gjennom majoritetsbefolkningen. Alkoholen har gjennom tiden spilt en rolle i ulike sosiale aspekter/ritualer, og som en form for integrering og ekskludering. Da det norske samfunnet er blitt mer mangfoldig, kommer dette tydeligere frem (Løvgren, 2011). Etter Hobsbawm (2012) sin teori, kan det sies at selv om mange av våre tradisjoner rundt alkohol er relativt nye, er disse ideene om den historisk ankrede alkoholen, med på å styrke en felles nasjonalitet og en ide om det "normale" innenfor disse rammene. En kan på dette viset si at alkohol blir en slags *meningsbærer*, som i teorien til Bourdieu. Da den har en form for symbolsk betydning som reflekterer det såkalte "norske", og blir tolket av dem rundt en (Wilken, 2008, s. 31-51).

Alkohol kan ut ifra teorien til Bourdieu, sies å være en slags Doxa. Altså noe de fleste ikke stiller spørsmål til, og som i stor grad tas for gitt som en del av den sosiale verden (Wilken, 2008, s. 31-51). Dette er med på å forsterke allerede eksisterende sosiale strukturer og maktforhold (Knight, 2015, s. 99-119). Selv om det er større opposisjon i dagens samfunn, er konsekvensene av alkoholbruk godt kjent blant den generelle befolkningen (Reinås, 2012). Situasjonen fremstår i stor grad som normal, og dermed uproblematisk. Som noe vi er født inn i. Vi er i dette, til dels "villig" med på å reprodusere disse maktforholdene. Likevel er det alltid plass til motstand, ellers hadde det vært tvang (Foucault, 2002). Motstand er noe vi kan se har skjedd tidligere, da med eksemplet om "drikkevondet" (Fuglum, 1972). Et annet eksempel på

dette er innføringen av skatter og avgifter på alkohol, som et forsøk på å senke forbruket, da fokus på personers helse økte. Dette ble møtt med motstand, blant annet gjennom hjemmebrenning (Nordlund, 1996, s.4). Forutsetningene for praksis som vi tar for gitt er dermed ikke konstant, mener Foucault (2002), og kan dermed omskapes. Dette ved at vi ser rasjonalitetene vi inngår i, innen samfunnet.

Avslutning: Alkoholens “spritende” rolle

Denne teksten har forsøkt å gi svar på følgende problemstilling: Hvordan spiller alkohol en rolle i ideen om “det norske” og hvordan har det bidratt til inkludering og ekskludering i diverse sosiale settinger og ritualer gjennom tidene? Alkoholens nedskrevne sosiale rolle i Norge kan sies å strekke seg helt tilbake til Tacitus sin skildring av Germanierene rundt år 100 (Hauge, 1996). Selv om alkoholen har mistet en stor del av sin tidligere form for politisk makt. Har den gjennom århundre hatt en sentral rolle i en rekke rituelle praksiser. Fra gildene på landsbyene, til dagens julebord. Nye ideer om alkohol har oppstått, som har vært med på og skapt en del motstand. Man kan likevel til en viss grad si at alkoholen fungerer som et slags inkluderings- og ekskluderings- ledd i samfunnet. Alkoholen kan sies å ha blitt en del av ideen om det norske. I forhold til Foucaults (2022) teorier kan en si at det er en slags *usynlig makt* til spillet, som kan være med å påvirke individets valg og forsterke tidligere normer og verdier. De som velger å avslå kan bli marginalisert, da mange av disse ritualene til dels er med på å forsterke en felles identitet, som igjen kan sies å skape et skille mellom meg og deg (Hobsbawm et al, 2012). Dette kan føre med seg selvkorrigerende, gjennom straff av avvik (Foucault, 2002). Det norske samfunnet har vært preget av fellesskap og gjensidighet, samtidig som ulikhet og likhet har generelt sett vært en viktig del av tilhørighet gjennom tidene. I Norge har vi en idé om likhet, men samtidig fremhever vi individualitet (Lien et al, 2001, s. 19). Et spørsmål som kunne blitt tatt opp i forhold til dette i en fremtidig oppgave er om: det da potensielt kan sies, at likhetsideene i Norge er til dels produkt av utjevningsspolitikk og nasjonsbygging?

Alkoholens rolle er kompleks. Forståelsen vår av alkohol og konsum er med på å forme en idé om det “norske”. Dagens verdier og normer rundt dette er resultat av kontinuerlig opprettholdelse, noe som viser til at alkoholen ikke nødvendigvis trenger å ha den rollen den har. Da kultur ikke nødvendigvis er en statisk ting, men heller dynamisk og i konstant endring, og i stor grad bygd opp av individuelle sannheter (Ingold, 2000). Alkohol kan sies å ha spilt en stor rolle i ulike aspekter av det sosiale livet, samt at det kan sies å ha fungert som en form for integrering og ekskludering.

Da det norske samfunnet blir mer mangfoldig kan en se at den har hatt denne rollen i stor grad fra begynnelsen av skildringen. Dette blir lettere å se i dagens norske samfunn gjennom minoriteter, samt den historiske forankringen (Foucault, 2002). Det er mange spørsmål en kan stille, da dette er et mer generelt overblikk. En mer inngående analyse med intervjuer og spørreskjema kunne gjort oppgaven mer nyansert med tanke på denne problemstillingen. Det er også en rekke interessenter inne i bildet, som alkoholprodusenter, individer og staten, som kan videre utforskes i forhold til dette.

Referanseliste:

Baklien, B. (2023). Alkohol i arbeidslivet: Sosialt lim med en høy pris. *Tidsskrift for helsefremmende og rusforebyggende arbeid*, s.1-9.

<https://www.forebygging.no/contentassets/46d99d418ab04f628e3c61715b4dd2f1/alkohol-i-arbeidslivet---sosialt-lim-med-hoy-pris.pdf>

Bojovic, T. Studsrød, I. Enoksen, E. (2022). «Åja, drikker du ikke? Jeg trodde du var litt mer norsk». *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 46(3-4), s. 195–208

<https://www.idunn.no/doi/10.18261/tfk.46.3.7>

Durkheim, E. (2000). *Selv mordet*. (3). Gyldendal

Eliassen, K.O. (2016). Foucaults begreper. *Agora*, 34(1). s. 285-298.

<https://doi.org/10.18261/ISSN1500-1571-2016-01-17>

Foucault, M. (2022). *Overvåkning og straff*. (7). Gyldendal

Foucault, M. (2002). *Regjering og styringskunst*. Cappelen damm akademisk

Fuglum, P. (1972). *Kampen om alkohol i Norge 1816-1904*. Universitetsforlaget.

https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2012021508163?page=7

Goffman, E. (1992). *Vårt rollespill til daglig*. PAX

Hauge, R. (1996). Alkohol i norsk historie. *Norsk Epidemiologi*, 6(1), s. 13-21.

<https://doi.org/10.5324/nje.v6i1.270>

Hobsbawm, E. Ranger, T. (Eds.). (2012). *The invention of tradition*. Cambridge University Press.

Ingold, T. (2000). Skill. The perception of the environment: essays on livelihood, dwelling and skill. (s. 289-294). Routledge Ltd.

Jacobsen, H. Kristiansen, M, S. Mortensen, N. (2002). 3: Samfunnslivet i en hverdagsoptikk., *Erving Goffman: sociologien om det elementære livs sociale former* (s. 62-87). København: Hans Reitzel.

Johnsen, A. B., (2015, 15. April). Jonas Gahr Støre refser norsk drikkekultur. VG.

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/BOjlQ/jonas-gahr-stoere-refser-norsk-drikkekultur>

Kahlbom, I. (2012). *De setter pris på at du integrerer deg, liksom. Dialoger om sosial inkludering og alkoholbruk i det etnisk mangfoldige arbeidslivet*. (1). Akan-Publikasjon.

<https://akan.no/wp-content/uploads/2020/10/integrering.pdf>

Knight, A. (2015). 'A fish in Water?' Social Lives and Local Connections: The Case of Young People Who Travel Outside Their Local Arenas to Secondary School. L. Alanen, L. Brooker, B. Mayall (Red.), *Childhood with Bourdieu* (s. 99- 119). Palgrave Macmillan.

Kvaavik, E., Rossow, I. (2018) *Alkohol i Norge*. Folkehelseinstituttet.

<https://fhi.brage.unit.no/fhi->

[xmlui/bitstream/handle/11250/2579169/Kvaavik_2018_Alk.pdf?sequence=1](https://fhi.brage.unit.no/fhi-xmlui/bitstream/handle/11250/2579169/Kvaavik_2018_Alk.pdf?sequence=1)

Reinås, T. (2012). Alkoholens betydning i norsk kultur. *Rusfri*, (99).

[Alkoholens betydning i norsk kultur - FMR: Fellesskap - Menneskeverd - Rusfrihet](#)

Larsen, T. (2018). Når virkeligheten flytter på seg. T.Larsen, E.A. Røyrvik (Red.), *Trangen til å telle* (s. 265-304). SAP

Lien, M. Liden, H. Vike, H. (Red.). (2001). *Likhetens paradokser: antropologiske undersøkelser i det moderne Norge*. Universitetsforlaget.

Løvgren, M., Orupabo, J. (2011) Norskhet. *Sosiologi i dag*, 41(3-4), s. 5-11.

<https://ojs.novus.no/index.php/SID/article/view/1027>

Nelson, M. (2005). *The barbarian's beverage: a history of beer in ancient Europe*. Routledge.

Nordlund, S. (1996). Rusmiddelbruk i Norge. *Norsk Epidemiologi*, 6(1), s. 3-12.

<https://doi.org/10.5324/nje.v6i1.269>

Skjoldli, J. (2023). «Skål! Skål! Skål!»: Assassin's Creed Valhalla som spillramme for ludisk vikingidentitet. *Tidsskrift for religion og kultur*, (1) s. 41-75.

<https://ojs.novus.no/index.php/DIN/article/view/2204>

Sørhaug, T. (1996). *Fornuftens fantasier: Antropologiske essays om moderne livsformer*. Universitetsforlaget.

Tilly, C. (2005). *Identities, Boundaries and Social Ties* (1). Routledge.

<https://doi.org/10.4324/9781315634050>

Turner, V. (1995). *The Ritual Process, Structure and Anti-structure*. (1). Routledge.
<https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781315134666/ritual-process-victor-turner-roger-abrahams-alfred-harris>

Wilken, L. (2008). Bourdieus begreper., *Pierre Bourdieu* (1, s. 31-50). Fagbokforlaget.

Øiern, T. (2000). Med flaskefor blant drikkebrødre. *Rus og avhengighet*, 5, s. 22-23.
<https://www.idunn.no/doi/pdf/10.18261/ISSN0809-2834-2000-05-11>

